

ДА ЛИ И КАКО УВЕСТИ ФАКТОР СТАРОСТИ ЖЕНЕ У ПОЛИТИКУ ПРЕМА РАЂАЊУ?

Петар Васић

Географски факултет Универзитета у Београду

Рађање испод нивоа замене генерација феномен је са којим се суочава највећи број европских земаља, а у Србији је присутан више од 60 година. Једна од главних обележја недовољног рађања у Србији јесте и одлагање рађања у старију животну доб. Продужено школовање, постојање објективних и субјективних препрека везаних за транзицију у одраслост, висока незапосленост младих, непостојање стамбене политике усмерене ка младим паровима и неизвесност оличена у хроничној друштвено-економској кризи, доприносе пролонгирању одлуке о рађању. Политика подстицања рађања би поред стимулативног карактера у односу на ред рођења деце, требало да буде усмерена и на то да омогући појединцима да имају децу у ранијим годинама живота, или макар да не одлажу одлуку о родитељству. Овакав приступ формулисању политика према фертилитету у иностраној литератури познат је под називом *темпо политике*.

Као основни метод истраживања коришћен је трансферзални метод демографске анализе, као најподеснији за идентификацију краткорочних варијација и тенденција у кретању фертилитета. На основу поменутог метода израчунавани су показатељи фертилитета према старости (специфичне стопе фертилитета, стопа укупног фертилитета, просечна старост на рођењу, итд.), с фокусом на период након 2002. године, односно период током кога је на снази позитивна законска регулатива у сфери рађања.

Иако су квантум и темпо фертилитета релативно једноставно мерљиви, оно што нарочито привлачи пажњу јесте утицај темпа на квантум фертилитета. Последње две деценије (1995–2015) карактерише интензивирање феномена одлагања рађања, а нарочито одлагање прворођења. Међутим, интензивирање одлагања рађања одвијало се на такав начин да су се просечне године старости мајке на прворођењу у другом десетогодишту двоструко брже повећавале него у периоду 1995–2005. Ако се посматра просечна старост мајке на рођењу све деце, повећање је троструко веће у другом десетогодишту у односу на период 1995–2005. године. С друге стране, ако се посматра само период током кога је на снази Закон о финансијској подршци породици са децом, односно период од 2002. до 2015. године, у

повећању просечних година старости мајке на рођењу, издвајају се два потпериода. Први потпериод од 2002. до 2006. године током кога је родитељски додатак исплаћиван једнократно у целости на рођењу детета, а прво дете није било обухваћено овим давањем и други потпериод након 2006. од када је родитељски додатак исплаћиван у 24 једнаке месечне рате, а прво дете је обухваћено овим давањем у симболичном износу. Наиме, током другог дела потпериода просечне године старости мајке на прворођењу су се повећавале 40% брже у односу на први део периода, а просечне године старости мајке на рођењу све деце су се повећавале чак 50% брже у односу на први део периода. Многе студије које су се бавиле истраживањем ефеката политика у сфери подстицања рађања истичу да је утицај директних финансијских давања далеко већи на „тајминг“ рађања него на квантитет, а да једнократни финансијски подстицаји виших износа имају јачи утицај у односу на вишекратна давања симболичних износа. У том смислу, без обзира на непостојање истраживања усмерених на евалуацију мера популационе политике у сфери рађања у Србији, може се претпоставити да је укидање исплаћивања родитељског додатка у целости одмах након рођења детета имало изванредан утицај на интензивирање процеса одлагања рађања. С друге стране, укључивање првог детета у систем давања, иако у симболичном износу од око 300 евра, повлачи значајна средства с обзиром да се око половине свих рађања на годишњем нивоу оствари као прворођење. Поновно искључивање првог детета из обухвата родитељским додатком би, у истом укупном износу издвајања, омогућило повећање давања усмерених на друго, треће и четврто дете од чак 20%, што би, имајући у виду резултате релевантних истраживања у овој сфери могло резултовати повећањем стопе укупног фертилитета (СУФ) за између 2 и 4%.

Имајући у виду степен одлагања рађања и његово интензивирање, јасно је да су ефекти темпа фертилитета на квантум рађања у Србији значајни. На основу једноставног метода израчунавања темпа ефекта на вредност СУФ који су представили Бонгартс и Фини (Bongaarts and Feeney, 1998), може се рећи да је током периода 2002–2015. у Србији негативан темпо ефекат износио између 10 и 30%, односно за 0,35 деце мање по жени у просеку на годишњем нивоу. Другим речима, значај заустављања одлагања рађања се огледа не само у бројним здравственим предностима за мајку и дете, већ и у очигледним демографским предностима. У том смислу би подстицање рађања требало бити усмерено и на заустављање или макар успоравање одлагања рађања. Чувена четири „НЕ“ Светске здравствене организације (СЗО) везана за препоруке у сфери „тајминга“ и броја рађања би на неки начин могла бити

имплементирана у систем мера за подстицај рађања. У овом тренутку једино је препорука у вези са бројем деце уважена и имплементирана у Закон, док су преостале три препоруке тренутно изостављене. СЗО овим препорукама дефинише оптималну доб за рађање као период између 18. и 35. године старости жене, наводећи најпре медицинске импликације рађања изван овог старосног оквира. Чини се да је линеарна дистрибуција финансијских давања без обзира на старост жене на рођењу детета, заправо подстицање здравствено неодговорног понашања појединаца од стране државе. Без обзира на јасне негативне здравствене импликације по мајку и дете, ван ових старосних оквира је у Србији током 2015. рођено око 12.000 деце, односно чак 18,5%. Искључивање рођења од стране мајки ван поменутог старосног оквира омогућило би повећање давања усмерених на рођења остварена унутар овог старосног оптимума за 23%. Међутим, како се контингент прворођења преклапа са контингентом рођења ван поменутог старосног оквира, долазимо до укупног броја од око 40.000 рођења. Износ давања усмерен на ове контингенте износи приближно 28% укупних давања у оквиру родитељског додатка, а искључивање поменутих контингената из обухвата би омогућило повећање давања усмерених на друго, треће и четврто дете од стране мајки старих између 18 и 35 година старости за чак 40%, што би могло резултовати повећањем стопе укупног фертилитета за између 0,06 и 0,11 деце по жени и то у оквиру подједнаког укупног износа давања. Редистрибуција родитељског додатка на овакав начин би, у оквиру истог укупног износа издвајања из буџета, омогућила једнократно исплаћивање преко 200.000 динара на рођењу другог, преко 400.000 динара на рођењу трећег и преко 500.000 динара на рођењу четвртог детета, што би засигурно имало утицаја како на квантум, тако и на темпо фертилитета.

Постоје различите препоруке у оквиру темпо политика, од скраћивања образовног процеса, преко ранијег поласка у школу, до препорука које се односе на промену редоследа кључних животних догађаја појединца (школовање, запослење, брак, рађање), а све у циљу заустављања даљег одлагања рађања. Како је за државу важно колико деце се рађа, тако је важно и у којој старости жене се рађа. Постоји низ начина на који би старост жене могла бити укључена у систем подстицања рађања. У овом сажетку је наведен један иза кога стоје чврсти медицински аргументи и препоруке СЗО, међутим, могуће је задржати постојећи начин дистрибуције родитељског додатка, али и увести линеарно повећање износа давања за жене које рађају у оквиру поменутог старосног оптимума, па чак и индиректно везати проценат увећања за године старости жене.

Препоруке:

1. Искључити прво дете из обухвата родитељским додатком
2. У оквиру истог укупног износа издвајања, а на основу остварене уштеде, повећати давања за друго, треће и четврто дете за 20%.
3. Уважити препоруке СЗО и ограничити обухват родитељским додатком на старосну групу од 18 до 35 година старости жене, а на основу остварене уштеде повећати износ родитељског додатка за додатних 20%.

Или:

4. Задржати пун старосни обухват родитељским додатком и увести одређен степен увећања за жене које рађају у оквиру старосног оптимума и индиректно везати степен увећања са старошћу жене.

Кључне речи: одлагање рађања, родитељски додатак, недовољно рађање, темпо ефекат, старост мајке

Литература

Васић, П. (2013). Образовна структура жена које су рађале и структура рађања у Србији од 2002. до 2011. – неосетљиве на популациону политику? У Љ. Митровић (ур.) *Становништво југоисточне Србије: Култура, наталитетска политика и демографска репродукција у југоисточној Србији* (стр. 81–99). Ниш: Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитета у Нишу, Филозофски факултет Универзитета у Нишу.

Vasić, P., Gligorijević, V., Devedžić, M. (2014). Responding to population policy – Which women can provide the greatest demographic benefit in Serbia? *Зборник Матице српске за друштвене науке* 148 (3): 541–550.

Vasić, P., Marinković, I., (2016). Parental allowance in Serbia – Examining the World Health Organization recommendations. *Transylvanian Review of Administrative Sciences* 49E: 150–168.

Vasić, P. (2016). *Nešto drugačiji pogled na politiku prema fertilitetu*. Rad predstavljen na naučnom skupu Društva demografa Srbije, Instituta za demografiju Geografskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Centra za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka i Republičkog zavoda za statistiku "Demografski izazovi na prostoru bivše Jugoslavije", Beograd, Republika Srbija, 15. april 2016.